

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ
MƏRKƏZİ BANKI

Sahələrarası maliyyə axınlarının təhlilinə dair HESABAT

I rüb
№13

2025

TƏDQIQATLAR DEPARTAMENTİ

Mündəricat

Xülasə	2
İqtisadi fəaliyyət sahələri üzrə maliyyə axınları	5
Ticari və qeyri-ticari sektorlarda maliyyə axınları	7
Neft və qeyri-neft sektorları üzrə maliyyə axınları	8
Maliyyə axınlarının sahəvi istiqaməti	9
Metodoloji qeydlər	10
Əlavələr	12

Şəkil və cədvəllərin siyahısı

Şəkil 1. Ödəniş daxilolmaları və qeyri-neft-qaz ÜDM-in rüblük artım tempi	2
Şəkil 2. İllər üzrə gündəlik maliyyə axınları	3
Şəkil 3. Ümumi iqtisadi aktivlik indeksi	4
Şəkil 4. ÜDM-in başlıca xərc komponentləri üzrə aktivlik indeksi	4
Şəkil 5. Maliyyə axınlarında sektorların xüsusi çəkisi	5
Şəkil 6. İqtisadi fəaliyyət sahələri üzrə maliyyə axınlarında dəyişmə, benefisiarlar üzrə	7
Şəkil 7. Ticari və qeyri-ticari sektorlar üzrə iqtisadi aktivlik indeksi	7
Şəkil 8. Maliyyə axınlarında ticari və qeyri-ticari sektorların payı	8
Şəkil 9. Neft və qeyri-neft sektorları üzrə iqtisadi aktivlik indeksi	8
Şəkil 10. İqtisadi fəaliyyət sahələri arasında maliyyə axınlarının istiqaməti	9
Şəkil 11. Maliyyə axınlarının həftənin günləri üzrə paylanması	10
Şəkil 12. Maliyyə axınlarının ilin ayları üzrə paylanması	11
Cədvəl 1. İqtisadi fəaliyyət sahələri üzrə ödəniş daxilolmaları	18

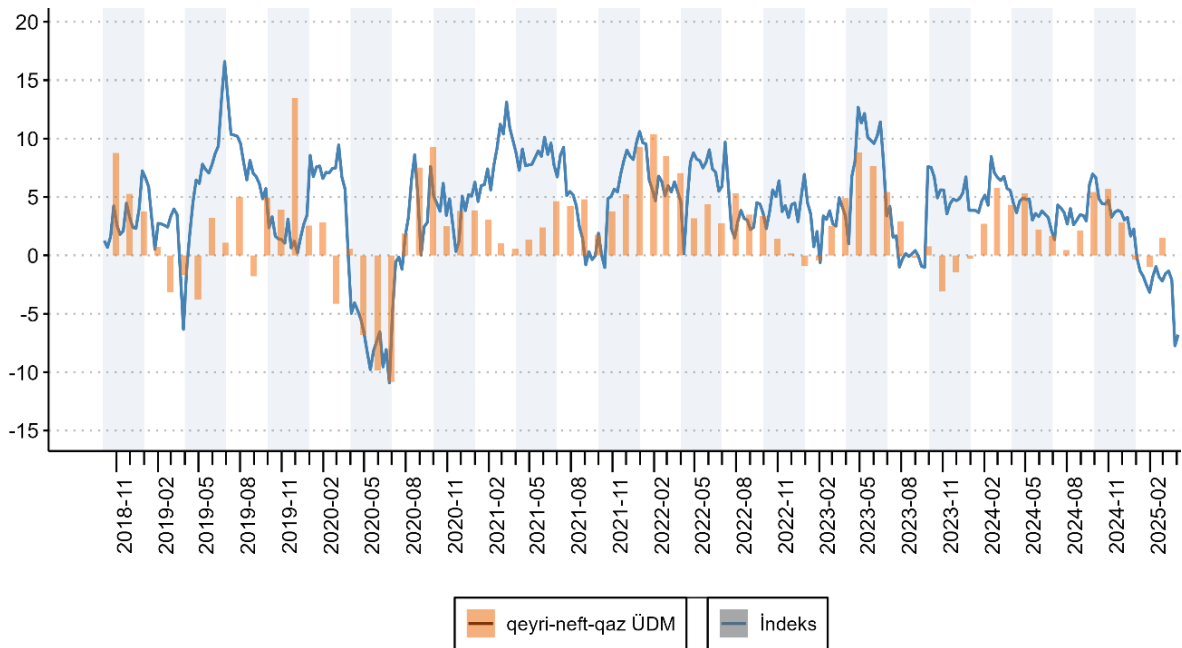
Xülasə

2025-ci ilin ilk rübündə qlobal mühitdə inflyasiya ilə əlaqədar yeni risklərin meydana gəlməsi mərkəzi bankları monetar yumşalma qərarlarında ehtiyatlı davranışa vadar etmişdir. Hesabat dövründə geosiyasi gərginliyin artmaqda davam etməsi, yeni tariflərin tətbiqi və əlavə ticarət məhdudiyyətləri ilə bağlı siqnallar enerji bazarlarına da təsirsiz ötürməmişdir. ABŞ tərəfindən tətbiq edilən yeni gömrük tariflərinin qlobal ticarət axınlarına mövcud və potensial təsirləri inkişaf etməkdə olan iqtisadiyyatlar üçün əlavə risk amili kimi hesab edilir. Bütövlükdə, qlobal iqtisadi və geosiyasi mühitdə baş verən dəyişikliklər xarici tələb kanalları vasitəsilə Azərbaycanda iqtisadi aktivliyə müəyyən təsirlər göstərmişdir.

Azərbaycanda Real vaxt rejimində hesablaşmalar sistemi (AZIPS) və Xırda ödənişlər üzrə hesablaşma klirinq sistemi (XÖHKS) üzərindən həyata keçirilən ödəniş əməliyyatlarına əsaslanan sahələrarası maliyyə axınları üzrə günlük verilənlər bazası bütövlükdə iqtisadiyyatda və ayrı-ayrı iqtisadi fəaliyyət sahələrində fəallığın izlənməsi baxımından mühüm informasiya mənbəyi kimi çıxış edir. Həmçinin sahələrarası maliyyə axınları ümumi daxili məhsulun (ÜDM-in) naukasting və proqnozlaşdırılmasında istifadə üçün də faydalıdır.

Hesabatda qeyri-neft-qaz ÜDM-in yüksək tezlikdə izlənməsi məqsədilə ödəniş daxilolmaları əsasında aktivlik indeksi hazırlanmış və qeyri-neft-qaz ÜDM-in rüblük artım tempi ilə əlaqəsi Şəkil 1-də göstərilmişdir.¹ 2024-cü ilin dördüncü rübünün əvvəllərindən etibarən qeyri-neft sektoru üzrə iqtisadi aktivlik indeksində azalma dinamikası müşahidə olunmuşdur. Azalma cari ilin yanvar ayında da davam etmiş, fevral ayından etibarən dinamika müvəqqəti sabitləşmişdir. Rübün sonlarına doğru isə indeksdə əhəmiyyətli azalma qeydə alınmışdır. Ümumilikdə, indeks əsasında hesablanmış məlumatlara əsasən rüblük artım tempi (-6.8%) mənfi olmuşdur ki, bu da rüblük faktiki qeyri-neft-qaz ÜDM artım tempinin səngiyəcəyi gözləntisinə əsas verir.

Şəkil 1. Ödəniş daxilolmaları və qeyri-neft-qaz ÜDM-in rüblük artım tempi (%-lə)

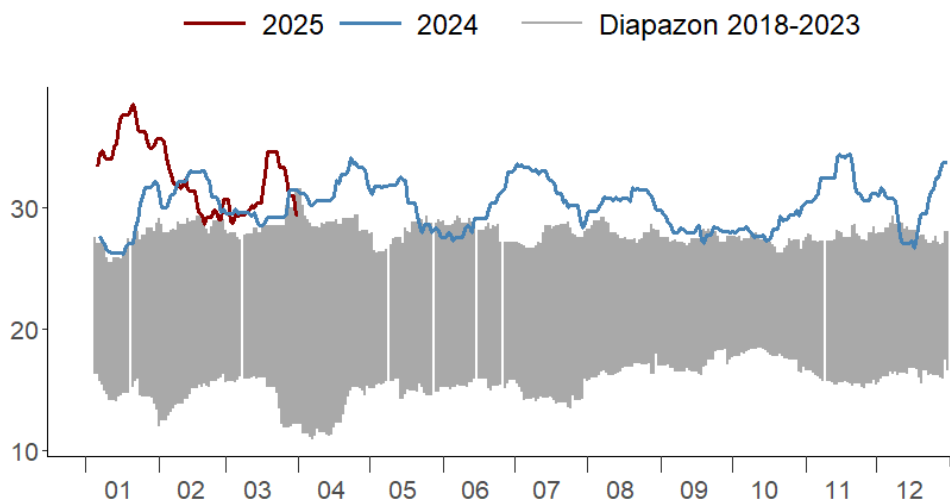
¹ İndeksin hesablanması məqsədilə iqtisadi fəaliyyət sahələri üzrə mövsümi təmizlənmiş ödəniş daxilolmaları "Əsas komponentlərin təhlili" (Principal component analysis) metodu vasitəsilə vahid indeksdə aqreqatlaşdırılmışdır. İndeksin qeyri-neft-qaz ÜDM-in artım tempi ilə korrelyasiyası 45% təşkil etsə də, korrelyasiya əmsalı 2020-ci ilin yanvar ayından etibarən 66%-ə yüksəlir.

Sahələrarası maliyyə axınlarının təhlilinə dair hesabat dövr ərzində bütövlükdə iqtisadiyyatda və ayrı-ayrı iqtisadi fəaliyyət sahələrində ödəniş daxilolmalarının təhlilinə həsr olunmuşdur.² Hesabat 2018-ci ilin əvvəlindən indiyədək keçən müddəti əhatə edən günlük məlumatlar əsasında hazırlanmış, 2025 və 2024-cü illərin birinci rübləri üzrə ödəniş daxilolmaları müqayisəli təhlil edilmişdir.

2024-cü ilin dördüncü rübünə nəzərən hesabat dövründə ÜDM-in ixrac və dövlət alışı komponentləri üzrə daxilolmalarda artım qeydə alınmışdır. İstehlak komponenti üzrə aktivlik indeksində azalma müşahidə edilmişdir. İnvestisiya komponenti üzrə aktivlik indeksində rübün ayları üzrə volatil dinamika qeydə alınmış və indeks əvvəlki rüblərin maksimum səviyyəsinə çata bilməmişdir. Hesabat dövründə ötən ilin eyni dövrü ilə müqayisədə ticari sektorda çəkili artıma ən çox töhfə verən fəaliyyət sahəsi *emal sənayesi*, qeyri-ticari sektorda isə *dövlət idarəetməsi və müdafiə* olmuşdur.

2025-cü ilin ilk ayının əvvəllərindən ödəniş daxilolmalarında başlayan artım dinamikası ayın ortalarına qədər davam etmişdir (Şəkil 2). Yanvar ayının ortalarından isə dinamika aşağı doğru istiqamət alaraq fevral ayında ötən ilin minimum səviyyəsinə enmişdir. Bütövlükdə, 2025-ci ilin birinci rübü ərzində maliyyə axınlarının həcmi ötən ilin müvafiq dövrü ilə müqayisədə 1.8% və ya 469.4 mln. manat artaraq 26.2 mlrd. manat³ təşkil etmişdir.⁴

Şəkil 2. İllər üzrə gündəlik maliyyə axınları (mln. manat)⁵

İqtisadi aktivlik indeksi

İqtisadi aktivlik indeksinin hesablanması zamanı milli hesablar sistemində uyğun olaraq hər bir iqtisadi fəaliyyət sahəsinin ÜDM-dəki çəkisindən istifadə olunmuşdur. Belə ki, ayrı-ayrı fəaliyyət sahələrində mövsümi təmizlənmiş günlük maliyyə axınlarının həcmi faiz dəyişməsi həmin sahənin iqtisadiyyatda xüsusi çəkisinə əsasən vahid indeksdə aqreqatlaşdırılmışdır. Bu baxımdan ödəniş daxilolmalarının ümumi həcm göstəricisi ilə müqayisədə bu indeks iqtisadi

² Sahələrarası maliyyə axınlarının verilənlər bazası AZIPS və XÖHSS üzərindən daxil olan ödənişlərə dair məlumatlar üzərində qurulmuşdur. Bankdaxili və ölkəxarici ödənişlər və daxilolmalar AZIPS məlumat bazasında əhatə olunmur.

³ Hesabatda qeyd olunan bütün artım məlumatları cari qiymətlərlə nominal ifadədə verilmişdir.

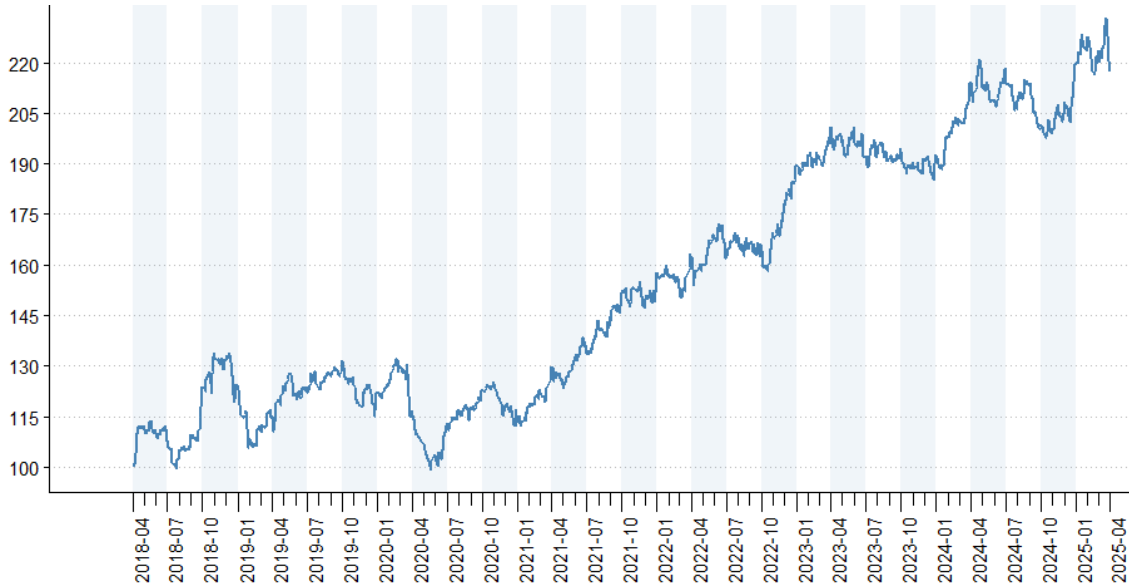
⁴ Hesabatda maliyyə və sığorta sektorunun *mərkəzi bankın fəaliyyəti* və *digər qruplara daxil edilməyən sair maliyyə vasitəçiliyi* sinifləri üzrə əməliyyatlar nəzərə alınmamışdır. Hər iki sinif üzrə qeydə alınan əməliyyatlar əsasən investisiya şirkətlərinin kommersiya bankları üçün Azərbaycan Mərkəzi Bankının not hərracı üzrə sifarişinin icra olunmayan hissəsinin qaytarılması, bankların notlar alması üçün investisiya şirkətlərinə köçürdüyü məbləğlər üzrə əməliyyatlardır. Qeyd edək ki, bu əməliyyatlar volatil olduğu üçün maliyyə sektoru üzrə iqtisadi aktivlik göstəricisini təhrif edir. Əlavə olaraq cari hesabatda iqtisadi aktivliyi əks etdirməyən ödənişlər (hesabın möhkəmləndirilməsi üzrə müəssisə daxili ödənişlər və.s.) hesablamalardan çıxarılmışdır. Bu baxımdan əvvəlki hesabatlarla müqayisədə rəqəmlərdə müəyyən fərqlər yarana bilər.

⁵ Qrafik mövsümi təmizlənmiş 21 günlük sürüşkən orta üsulu ilə hesablanmış məlumatlar əsasında hazırlanmışdır. Günlük ödənişlərin hesablanmasında hər bir iqtisadi fəaliyyət sahəsinin ən son dövrə olan ÜDM-dəki çəkisindən istifadə olunmuşdur.

fəallığı daha yaxşı əks etdirməyə imkan verir. İndeksin representativliyinin artırılması məqsədilə 2018-ci ilin 5 aprel tarixi baza dövrü olaraq qəbul edilmişdir (indeks = 100).

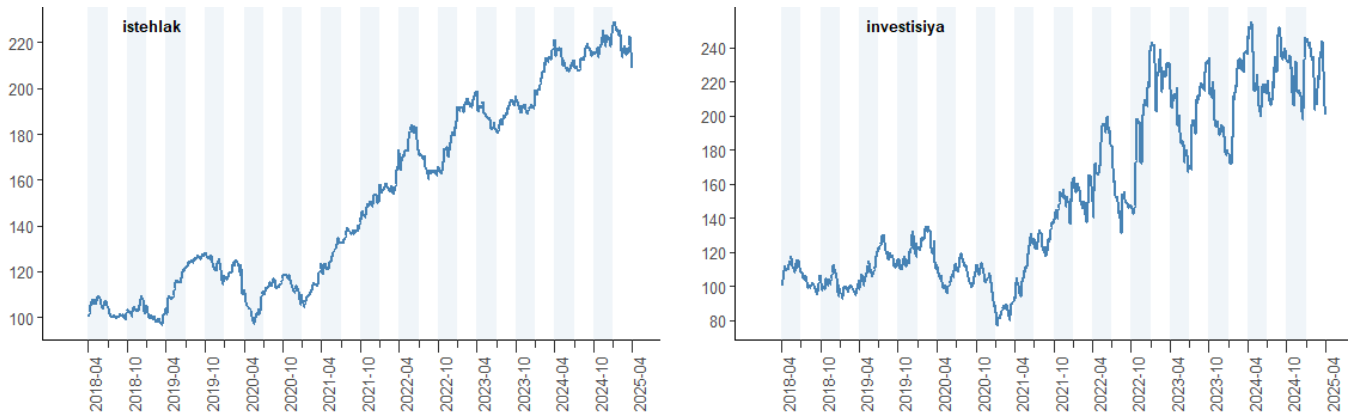
2025-ci ilin birinci rübü ərzində aktivlik indeksində nisbi artım müşahidə edilmiş, rübün son ayının əvvəllərində isə indeks əhəmiyyətli artaraq ötən rübün göstəricisindən yuxarıda qərarlaşmışdır (Şəkil 3). İndeksin rübün sonlarına doğru artmasını ixrac və dövlət alışı üzrə artım ilə izah etmək olar. Bununla belə, mart ayının sonlarına doğru indeksdə kəskin azalma qeydə alınmışdır. Bu isə bayram günlərinin ardıcılığı ilə əlaqədardır. Rüb ərzində iqtisadi aktivlik indeksi ötən ilin müvafiq dövrünə nəzərən 1.9% artmışdır.

Şəkil 3. Ümumi iqtisadi aktivlik indeksi⁶

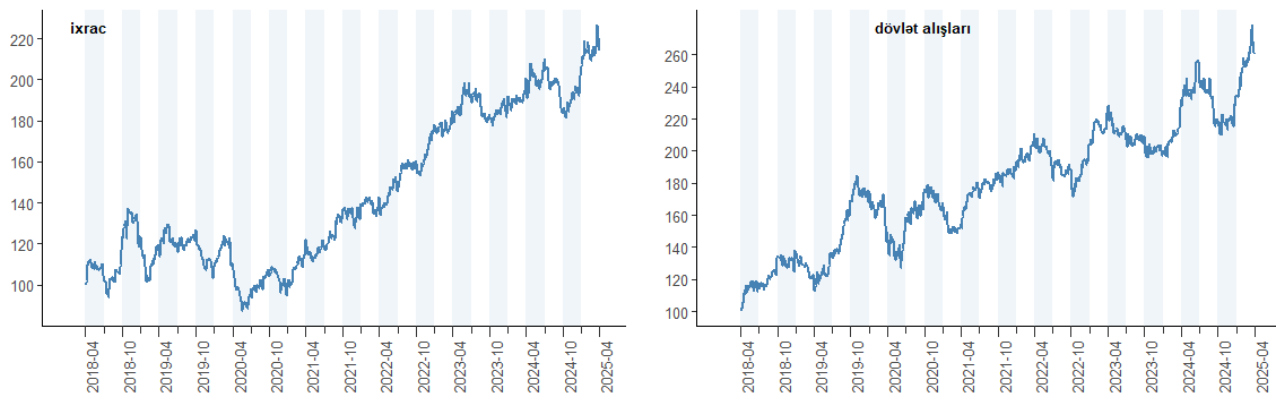
2025-ci ilin birinci rübündə ÜDM-in başlıca xərc komponenti olan istehlak üzrə aktivlik indeksində ötən rüb göstəricisi ilə müqayisədə azalma qeydə alınmışdır. İnvestisiya üzrə aktivlik indeksi son bir ildə yüksək volatillik nümayiş etdirməyinə baxmayaraq, hesabat dövründə tarixi maksimum səviyyəsinə çatı bilməmişdir. İxrac və dövlət alışı komponentləri üzrə aktivlik indeksində rüb ərzində artım müşahidə edilmişdir (Şəkil 4).⁷ Belə ki, bu komponentlər üzrə aktivlik indeksi ötən illərin səviyyələrindən yuxarıda, tarixi maksimumda qərarlaşmışdır.

Şəkil 4. ÜDM-in başlıca xərc komponentləri üzrə aktivlik indeksi

⁶ İndeks 60 günlük (iş günü) sürüşkən orta əsasında hesablanmışdır.

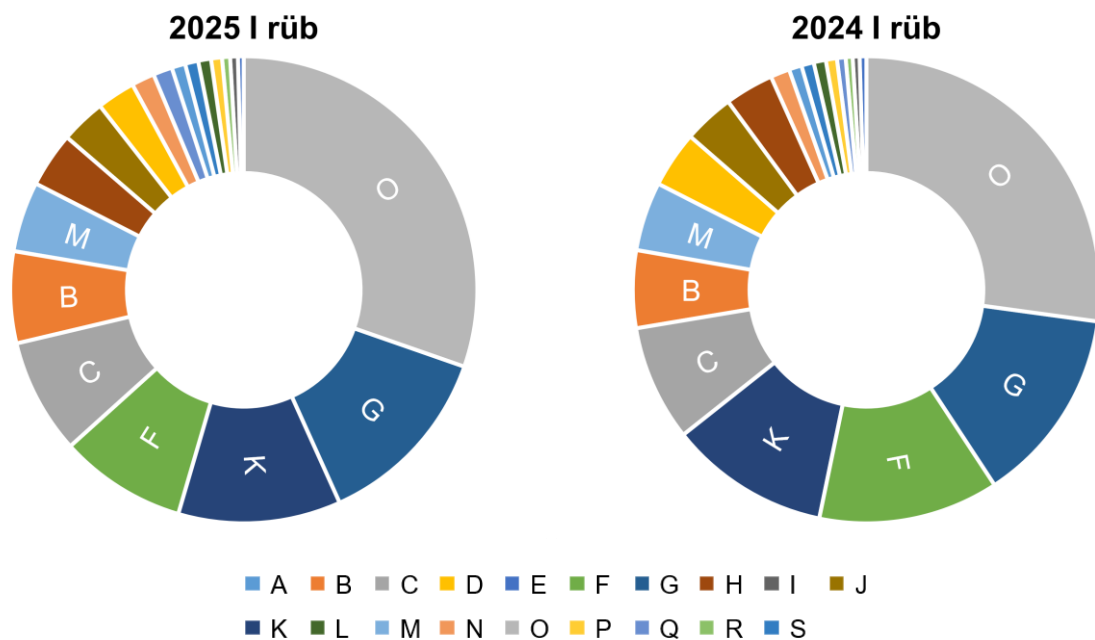
⁷ ÜDM-in xərc komponentləri üzrə ödəniş daxilolmalarının bölgüsünün aparılması məqsədilə 2016-cı ildə Dövlət Statistika Komitəsi tərəfindən dərc olunmuş Xərclər-buraxılış cədvəlindən istifadə edilmişdir (https://www.stat.gov.az/source/system_nat_accounts/az/2016_3az.xls).

İqtisadi fəaliyyət sahələri üzrə maliyyə axınları⁸

2025-cü ilin birinci rübündə ümumi ödəniş daxilolmalarında ən yüksək paya malik iqtisadi fəaliyyət sahələri *dövlət idarəetməsi və müdafiə* (30.3%), *topdan və pərakəndə ticarət* (12.9%) və *maliyyə və sığorta* (11.3%) olmuşdur (Şəkil 5). Daxilolmalarda ötən ilin müvafiq dövrünə nəzərən artıma ən yüksək töhfə verən iqtisadi fəaliyyət sahələri isə *dövlət idarəetməsi və müdafiə* (957 mln. manat artım) və *mədəncixarma* (281.8 mln. manat artım) sahələri olmuşdur.

Şəkil 5. Maliyyə axınlarında sektorların xüsusi çəkisi

A - Kənd təsərrüfatı, meşə təsərrüfatı və balıqçılıq, B - Mədəncixarma sənayesi, C - Emal sənayesi, D - Elektrik enerjisi, qaz və buxar istehsalı, bölüşdürülməsi və təchizatı, E - Su təchizatı, tullantıların təmizlənməsi və emalı, F - Tikinti, G - Ticarət, nəqliyyat vasitələrinin təmiri, H - Nəqliyyat və anbar təsərrüfatı, I - Turistlərin yerləşdirilməsi və ictimai iaşə, J - İnformasiya və rabitə, K - Maliyyə və sığorta fəaliyyəti, L - Daşınmaz əmlakla əlaqədar əməliyyatlar, M - Peşə, elmi və texniki fəaliyyət, N - İnzibati və yardımçı xidmətlərin göstərilməsi, O - Dövlət idarəetməsi və müdafiə, sosial təminat, P - Təhsil, Q - Əhaliyə səhiyyə və sosial xidmətlərin göstərilməsi, R - İstirahət, əyləncə və incəsənət sahəsində fəaliyyət, S - Digər sahələrdə xidmətlərin göstərilməsi

⁸ İqtisadi fəaliyyət növlərinin təsnifatına (https://www.stat.gov.az/menu/5/source/lqt_nov_tes.pdf) əsasən

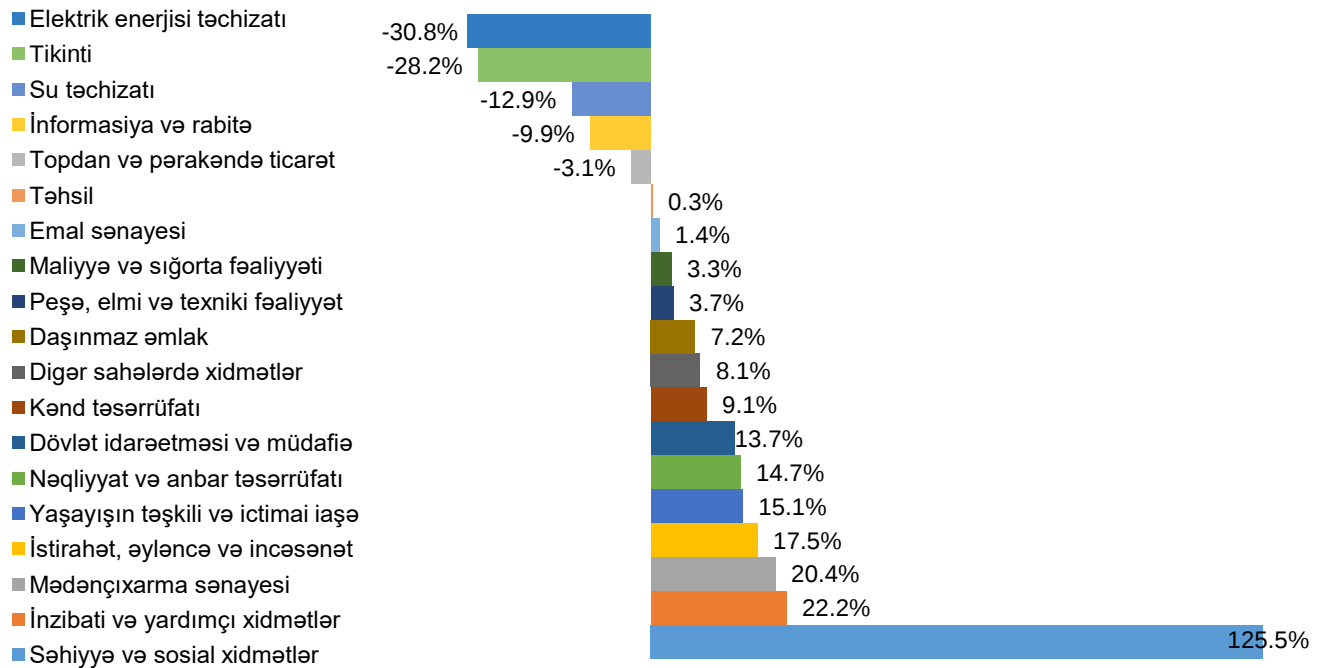
Hesabat dövrü ərzində iqtisadi fəaliyyət sahələrində artım və azalma dinamikasına və ümumi ödəniş daxilolmalarına dair məlumatlar Şəkil 6-da, həmçinin Əlavələr bölməsində Cədvəl 1-də göstərilmişdir. Bütövlükdə rüb ərzində maliyyə axınları üzrə ötən ilin eyni dövrünə nəzərən beş iqtisadi fəaliyyət sahəsində (*elektrik enerjisi, qaz və buxar istehsalı, tikinti, su təchizatı, informasiya və rabitə və topdan və pərakəndə ticarət*) azalma, qalanlarında isə artım qeydə alınmışdır (Şəkil 6).

- *Elektrik enerjisi, qaz və buxar istehsalı* sahəsində azalmanın əhəmiyyətli hissəsi *qazın istehsalı və elektrik enerjisinin istehsalı* qrupları üzrə maliyyə axınlarında qeydə alınmış azalmadan irəli gəlmişdir. Belə ki, bu qruplar üzrə ötən ilin eyni dövrü ilə müqayisədə müvafiq olaraq 251.5 mln. və 58.5 mln. manat azalma müşahidə edilmişdir.
- *Tikinti* sahəsində azalma *yolların salınması, dəmir yollarının tikintisi, təcrübə-tikinti işləri və yaşayış və qeyri-yasayış binalarının tikintisi* qrupları ilə əlaqədar olmuşdur. Belə ki, bu qruplar üzrə ötən ilin eyni dövrü ilə müqayisədə müvafiq olaraq 615.8 mln., 154.8 mln. və 103.7 mln. manat azalma qeydə alınmışdır.

İqtisadi fəaliyyət sahələri üzrə ən çox artım *səhiyyə və sosial xidmətlər* (2.3 dəfə), *inzibati və yardımçı xidmətlər* (22.2%) və *mədənçixarma* (20.4%) sahələrində olmuşdur.

- 2025-ci ilin birinci rübündə *səhiyyə və sosial xidmətlər* iqtisadi fəaliyyət sahəsi üzrə ödəniş daxilolmaları ötən ilin eyni rübünə nəzərən 2.3 dəfə və ya 193.1 mln. manat artaraq 346.9 mln. manat təşkil etmişdir. Bu sahədə bütün qruplar üzrə artım qeydə alınmışdır. Sektorda artıma töhfə verən əsas qruplar *xəstəxanaların fəaliyyəti* (78.3 mln. manat), *səhiyyə sahəsində sair fəaliyyət* (60.9 mln. manat) və *yaşayışa təminatlı sair sosial xidmətlərin göstərilməsi* (48.3 mln. manat) olmuşdur.
- Hesabat dövründə *inzibati və yardımçı xidmətlər* iqtisadi fəaliyyət sahəsi üzrə ümumi ödəniş daxilolmaları 416.9 mln. manat təşkil etmişdir. Bu iqtisadi fəaliyyət sahəsində daxil olan ödənişlərin məbləği ötən ilin müvafiq dövrünə nəzərən 22.2% və ya 75.8 mln. manat artmışdır. Artıma töhfə verən əsas amil *biznesin mühafizəsi sahəsində yardımçı xidmətlərin göstərilməsi* qrupundan irəli gələn dinamika olmuşdur. Belə ki, bu qrupda 60.5% və ya 68.3 mln. manat artım qeydə alınmışdır. Bundan əlavə *səyahət agentliklərinin və turoperatorların fəaliyyəti* (20.8 mln. manat), *müvəqqəti işçi qüvvəsi ilə təminat üzrə fəaliyyət* (5.4 mln. manat) və *avtomobillərin icarəsi* (4 mln. manat) qruplarında artım qeydə alınmışdır.
- 2025-ci ilin birinci rübündə *mədənçixarma sənayesi* üzrə ödəniş daxilolmaları ötən ilin eyni rübünə nəzərən 20.4% və ya 281.8 mln. manat artmışdır. Artıma töhfə əsasən *xam neft hasilatı* (277.3 mln. manat) və *təbii qaz hasilatı* (90.2 mln. manat) qruplarından irəli gəlmişdir.
- *İstirahət, əyləncə və incəsənət* iqtisadi fəaliyyət sahəsi üzrə ödəniş daxilolmaları 144.7 mln. manat təşkil etmişdir ki, bu da ötən ilin müvafiq dövrü ilə müqayisədə 21.5% çoxdur. Bu iqtisadi fəaliyyət sahəsində artım əsasən *idman sahəsində fəaliyyət* qrupundan irəli gəlmiş, bu qrup üzrə ödəniş daxilolmaları 19.2 mln. manat artaraq 71.9 mln. manat təşkil etmişdir.

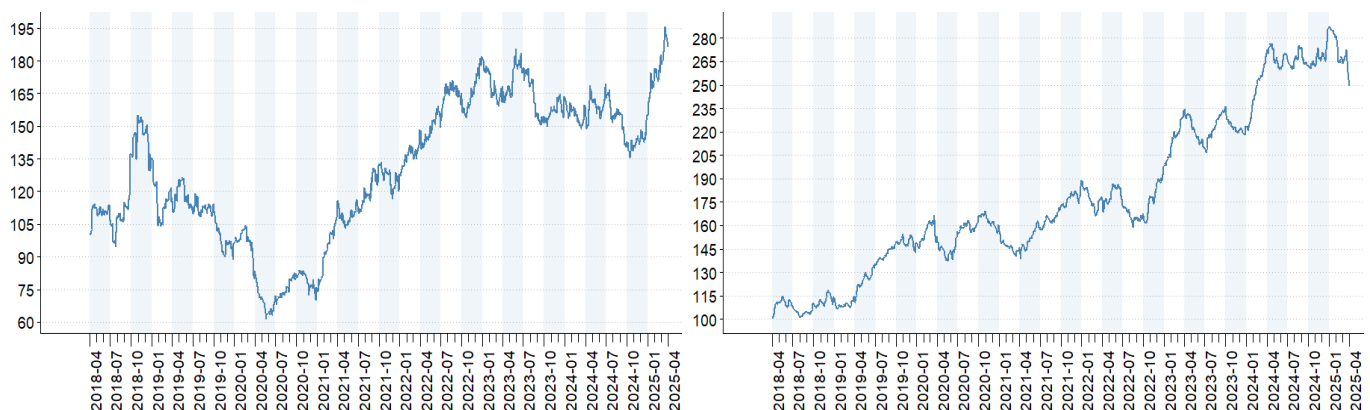
Şəkil 6. İqtisadi fəaliyyət sahələri üzrə maliyyə axınlarında dəyişmə, benefisiarlar üzrə
(2025-cü ilin birinci rübü, əvvəlki ilin müvafiq dövrünə nəzərən)

Ticari və qeyri-ticari sektorlarda maliyyə axınları

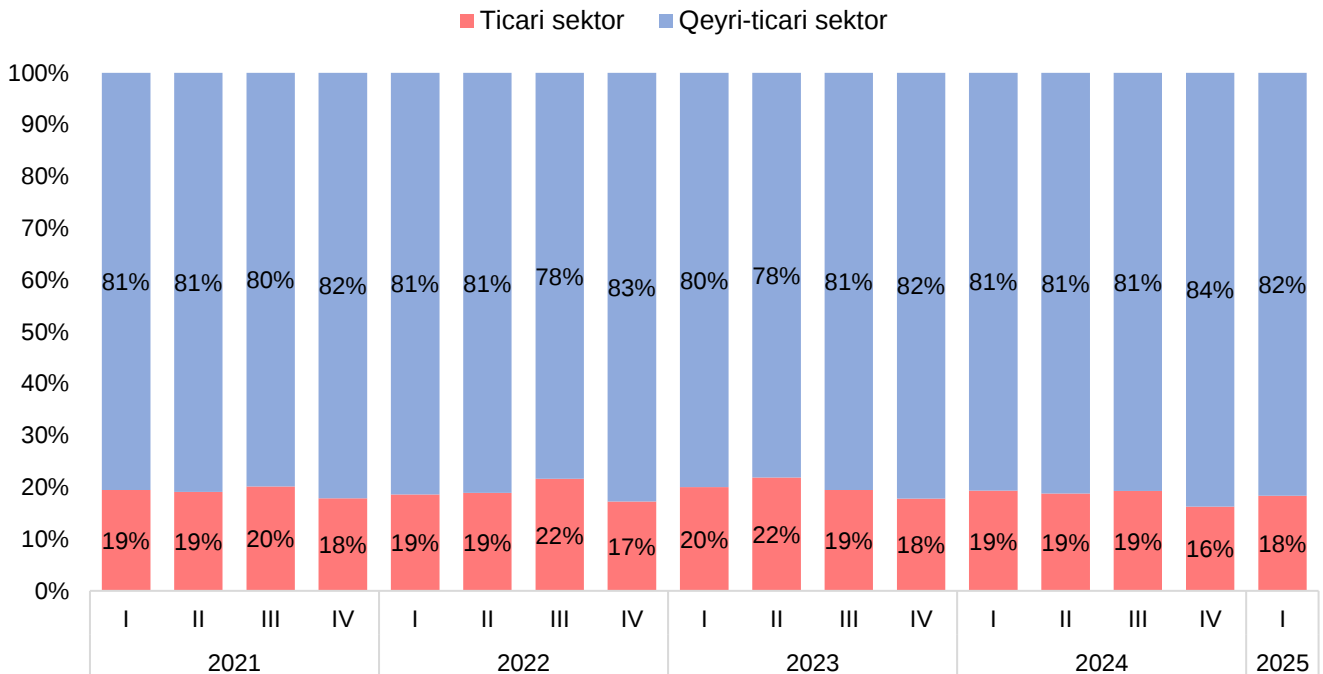
2025-cü ilin birinci rübündə ödəniş daxilolmalarında qeyri-ticari sektorun üstünlüyü davam etmişdir. Ticari sektorda ödəniş daxilolmaları ümumi daxilolmaların 18.3%-i təşkil etməklə 4.8 mlrd. manat, qeyri-ticari sektorda isə 81.7%-i təşkil etməklə 21.3 mlrd. manat olmuşdur. Ticari və qeyri-ticari sektorların maliyyə axınlarında payı onların qeyri-neft ÜDM-dəki payına uyğundur. Artım müşahidə olunan fəaliyyət sahələrinin ümumi ticari sektor üzrə daxilolmalarda payı 83.3%, azalma müşahidə olunan fəaliyyət sahəsinin payı isə 16.7% təşkil etmişdir. Ümumi iqtisadi aktivlik indeksində artım əsasən ticari sektorun artım dinamikası hesabına baş vermişdir (Şəkil 7). Bütövlükdə cari ilin birinci rübü ərzində ticari sektor üzrə aktivlik indeksi tarixi maksimuma çatmışdır. Hesabat dövrünün əvvəllərinə qeyri-ticari sektor üzrə iqtisadi aktivlik indeksində artım görünərsə də, indeks rübün sonları doğru son bir ilin minimum səviyyəsinə çatmışdır.

Şəkil 7. Ticari və qeyri-ticari sektorlar üzrə iqtisadi aktivlik indeksi
(Sol qrafik ticari, sağ qrafik isə qeyri-ticari aktivlik indeksini göstərir.)

Ümumi ödəniş daxilolmalarında ticari və qeyri-ticari sektorların payını göstərən rüblük dinamika Şəkil 8-də verilmişdir. Ticari və qeyri-ticari sektorların nisbəti mühüm mikro və makroiqtisadi dəyişənlərlə yanaşı mövsümlikdən də təsirlənir. Cari ilin birinci rübündə ticari sektorun payının artdığı müşahidə edilmişdir.

Şəkil 8. Maliyyə axınlarında ticari və qeyri-ticari sektorların payı

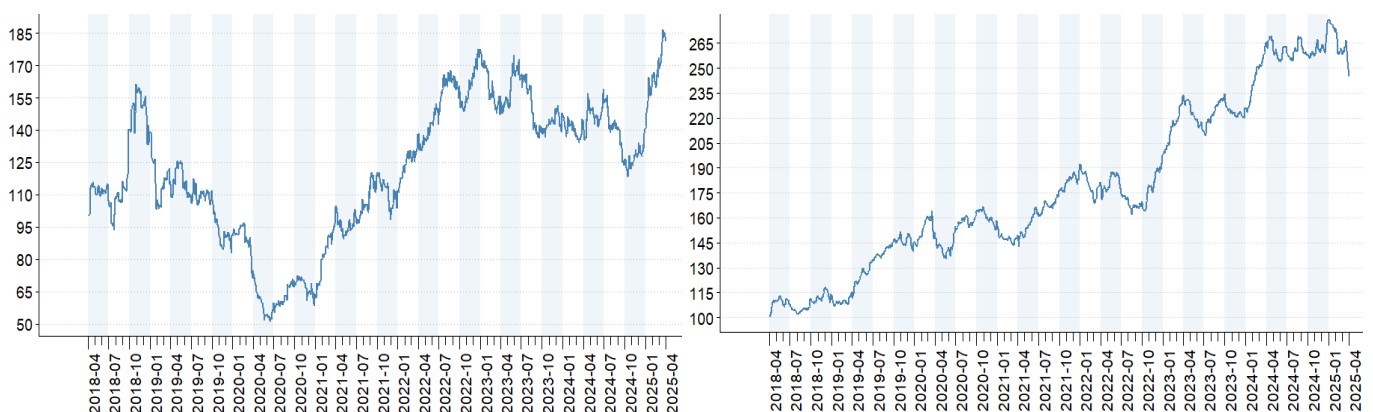

Neft və qeyri-neft sektorları üzrə maliyyə axınları

2025-ci ilin birinci rübündə neft sektoru üzrə iqtisadi aktivlik indeksində ötən rüblə müqayisədə əhəmiyyətli artım qeydə alınmışdır. Belə ki, indeks hesabat dövründə ötən ilin eyni dövrü ilə müqayisədə 25.3% artmışdır. Qeyri-neft sektoru üzrə aktivlik indeksi ötən rübün sonlarında tarixi maksimuma çatsa da, cari ilin birinci rübündə azalmışdı. Mart ayında indeksdə kəskin azalma qeydə alınmışdır. 2024-cü ilin eyni rübü ilə müqayisədə qeyri-neft sektoru üzrə indeks 7.5% azalmışdır (Şəkil 9).

Şəkil 9. Neft və qeyri-neft sektorları üzrə iqtisadi aktivlik indeksi

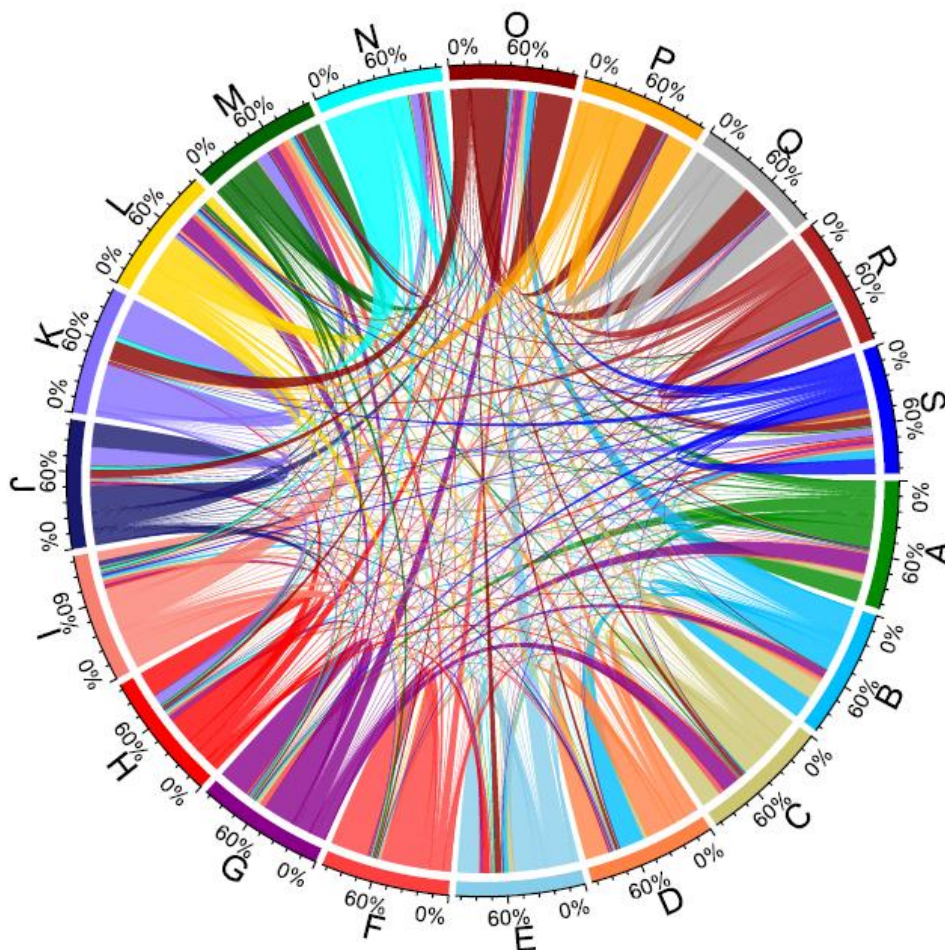
(Sol qrafik neft, sağ qrafik isə qeyri-neft aktivlik indeksini göstərir.)

Maliyyə axınlarının sahəvi istiqaməti

2025-ci ilin birinci rübündə iqtisadi fəaliyyət sahələri arasında maliyyə axınlarının istiqaməti ilə bağlı dinamika Şəkil 10-da göstərilmişdir. Ümumilikdə, maliyyə axınları əsasən sahə daxilində baş vermiş, sahələrarası qarşılıqlı axınlarda isə *peşə, elmi və texniki fəaliyyət; daşınmaz əmlakla əlaqədar əməliyyatlar; informasiya və rabitə* və *emal sənayesi* başlıca tərəf kimi çıxış etmişdir.

Şəkil 10. İqtisadi fəaliyyət sahələri arasında maliyyə axınlarının istiqaməti⁹

A - Kənd təsərrüfatı, meşə təsərrüfatı və balıqçılıq, B - Mədəniyyət sənayesi, C - Emal sənayesi, D - Elektrik enerjisi, qaz və buxar istehsalı, bölüşdürülməsi və təchizatı, E - Su təchizatı, tullantıların təmizlənməsi və emalı, F - Tikinti, G - Ticarət, nəqliyyat vasitələrinin təmiri, H - Nəqliyyat və anbar təsərrüfatı, I - Turistlərin yerləşdirilməsi və ictimai iaşə, J - İnformasiya və rabitə, K - Maliyyə və sığorta fəaliyyəti, L - Daşınmaz əmlakla əlaqədar əməliyyatlar, M - Peşə, elmi və texniki fəaliyyət, N - İnzibati və yardımçı xidmətlərin göstərilməsi, O - Dövlət idarəetməsi və müdafiə, sosial təminat, P - Təhsil, Q - Əhaliyə səhiyyə və sosial xidmətlərin göstərilməsi, R - İstirahət, əyləncə və incəsənət sahəsində fəaliyyət, S - Digər sahələrdə xidmətlərin göstərilməsi.

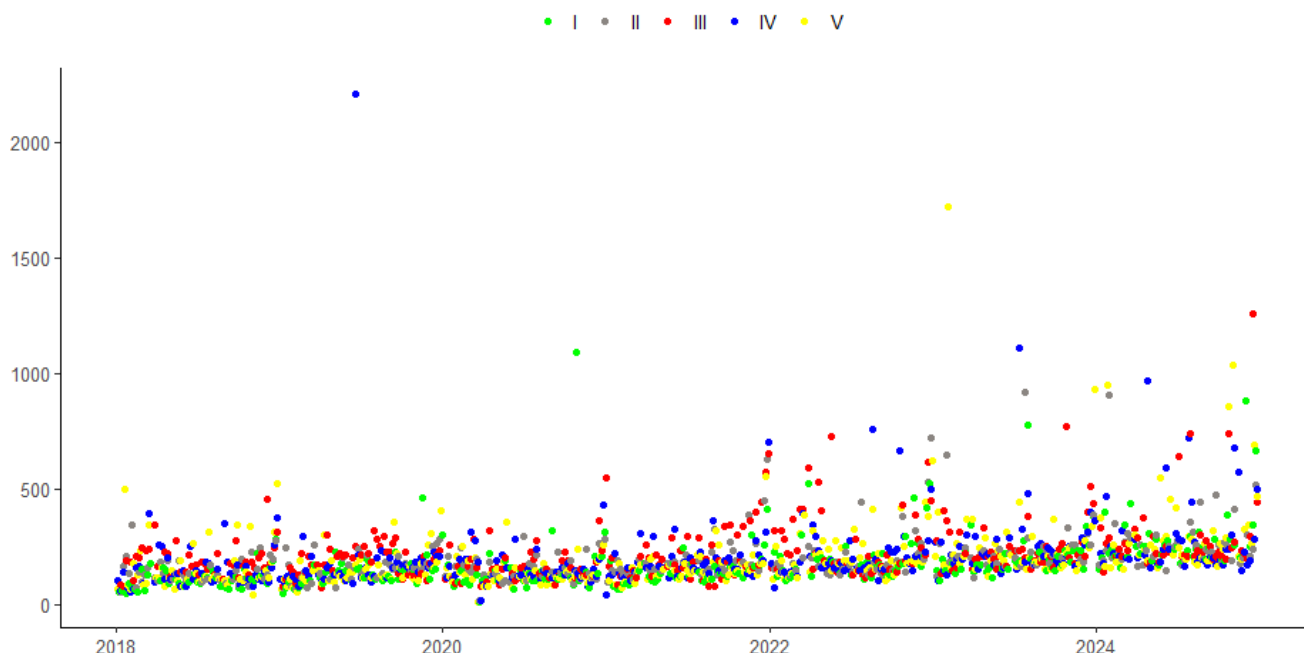
⁹ Dairə iqtisadi fəaliyyət sahələri üzrə bərabər seqmentlərə bölünmüş və rənglər əsasında fərqləndirilmişdir. Çevrə xəttindəki şkala hər bir iqtisadi fəaliyyət sahəsindən xaricə çıxanlar faiz nisbətində göstərir. Fərqli rəngə malik xətlər həmin sektora müvafiq sektorlardan daxilə gələnə bildirir. Bəzi xətlərin qalınlığının dəyişməsi emitent və benefisiar sahənin fərqli həcm miqyasından irəli gəlir.

Metodoloji qeydlər

Sahələrarası maliyyə axınlarının təhlili dövr ərzində Milli ödəniş sistemi vasitəsilə həyata keçirilmiş ödəniş daxilolmaları (benefisiar) əsasında hazırlanmışdır. AZIPS sistemində ayrı-ayrı subyektlər tərəfindən həyata keçirilmiş əməliyyatlar Dövlət Vergi Xidmətinin AVİS məlumat bazasından əldə olunmuş hər bir VÖEN sahibinin aid olduğu əsas iqtisadi fəaliyyət sahəsi üzrə qruplaşdırılmışdır. Ödəniş daxilolmaları barədə məlumatlar Beynəlxalq Standart Sənaye Təsnifatına (ISIC) əsasən 19 fəaliyyət sahəsi üzrə aqreqatlaşdırılmışdır. Sahələrarası maliyyə axınları statistikasi günlük əsasda qurulmuş, təhlil zamanı hər bir iqtisadi fəaliyyət sahəsi üzrə günlük kənarlaşmalar (autlayerlər) müəyyən edilmiş və vinsorlaşdırılmışdır.

Ödəniş daxilolmalarının təhlili zamanı bir sıra mövsümi meyillər aşkara çıxarılmışdır. Buna misal olaraq, cümə axşamı günlərində və dekabr ayında dövrü olaraq daha çox ödənişlərin həyata keçirildiyini, bazar ertəsi günlərində və yanvar ayında isə daha az ödənişlərin həyata keçirildiyini qeyd etmək mümkündür (Şəkil 11 və 12).

Şəkil 11. Maliyyə axınlarının həftənin günləri üzrə paylanması (mln. manat)¹⁰

Dövri təsirlərin aradan qaldırılması məqsədilə zaman sıraları trend, mövsümi və qalıq olaraq aşağıdakı kimi dekompozisiya olunmuşdur.

$$y(t) = g(t) + s(t) + e(t) \quad ^{11} \quad (1)$$

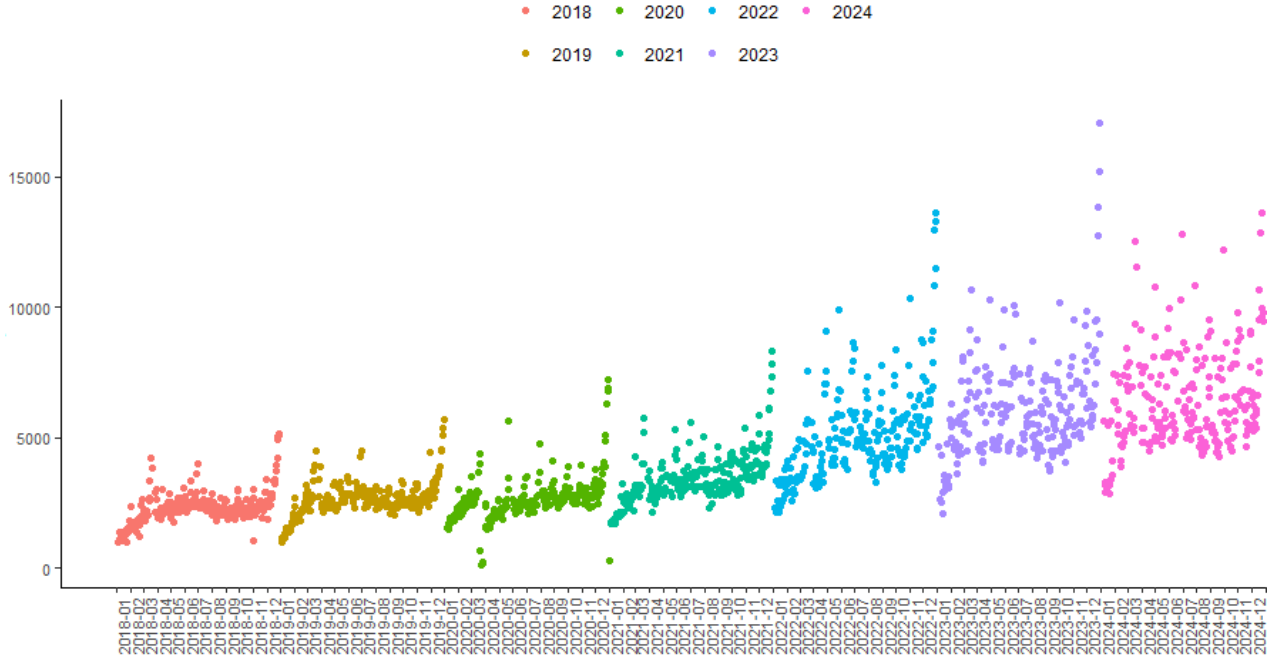
Burada $y(t)$ zaman sırası, $g(t)$ trend, $s(t)$ həftəlik və aylıq mövsümi komponentlər, $e(t)$ mövsümü və yaxud trendlə izah oluna bilməyən idiosinkratik dəyişiklikləri bildirir.¹²

¹⁰ Hər bir gün üçün günlük ödənişlərin cəmi göstərilmişdir. Həftəlik mövsümiyyətin aydın görünməsi üçün hər bir gün müvafiq rənglə göstərilmişdir.

¹¹ AZIPS-də həftə sonları və bayram günləri ödənişlər olmadığı üçün onların effektləri nəzərə alınmamışdır.

¹² $s(t) = s(t)_{\text{həftəlik}} + s(t)_{\text{aylıq}}$ kimi, trend komponenti $g(t) = \mu t$ zamandan xətti asılılıq kimi modelləşdirilmişdir.

Şəkil 12. Maliyyə axınlarının ilin ayları üzrə paylanması¹³

Mövsümi təsirlərin müəyyənəşdirilməsində “Fourier” dekompozisiyasından və “Prophet” statistik proqramlaşdırma paketindən (R, Python) istifadə edilmişdir (Taylor and Letham, 2017).¹⁴ “Fourier” sıralarına əsasən təkrarlanan proseslər aşağıdakı kimi aproksimasiya oluna bilər (Campbell and Diebold, 2005; De Livera, Hyndman and Snyder, 2011):

$$s(t) = \sum_{n=1}^N \left(a_n \cos \frac{2\pi nt}{P} + b_n \sin \frac{2\pi nt}{P} \right) \quad (2)$$

Yuxarıda qeyd olunmuş a_n və b_n müəyyənəşdirilməli olan parametrləri, P zaman kəsiyini (gündəlik zaman sırası üçün $P = 365.25$) bildirir. Parametrlərin müəyyənəşdirilməsi üçün hər bir t -kəmiyyətinə görə mövsümi vektorların matrisinin qurulması tələb olunur. Məsələn, illik mövsümlilik və $N = 10$ ilə mövsümi vektorların matrisi aşağıdakı kimi təyin olunur:

$$X(t) = \left[\cos \left(\frac{2\pi(1)t}{365.25} \right), \dots, \sin \left(\frac{2\pi(10)t}{365.25} \right) \right] \quad (3)$$

Daha sonra mövsümi komponent aşağıdakı kimi müəyyənəşdirilmişdir:

$$s(t) = X(t)B \quad (4)^{15}$$

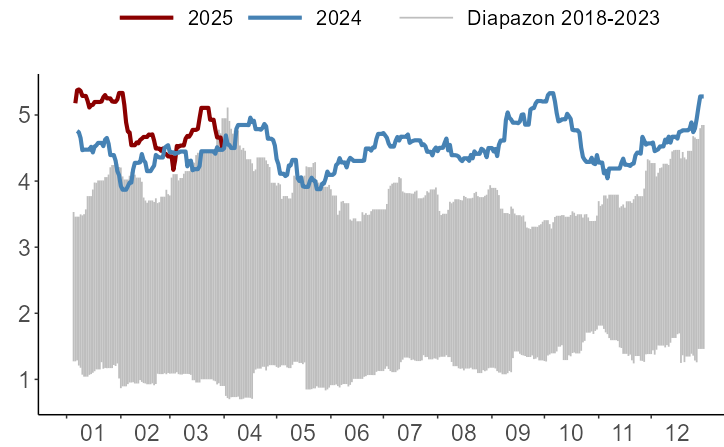
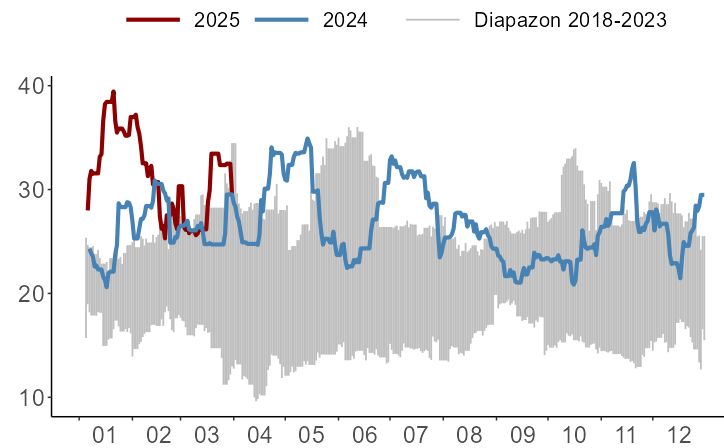
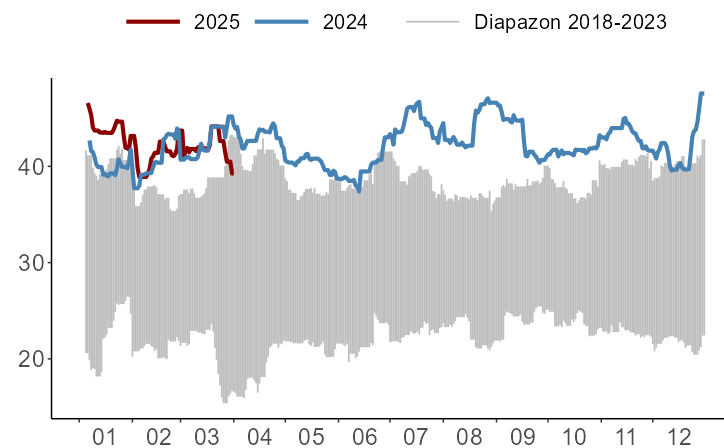
Zaman sırası mövsümi təmizləndikdən sonra iqtisadi aktivlik indeksi hesablanmışdır. İqtisadi aktivlik indeksinin hesablanmasında hər bir iqtisadi fəaliyyət sahəsinin ÜDM-dəki çəkisindən istifadə olunmuşdur.

Növbəti hesabatlarda metodologiyanın mütəmadi təkmilləşdirilməsi nəzərdə tutulur.

¹³ Hər bir ay üçün günlük əməliyyatların sayı göstərilmişdir. Yanvar ayında ödənişlərin azaldığı, dekabr ayında çoxaldığı aylıq mövsümliliyi aydın şəkildə göstərir.

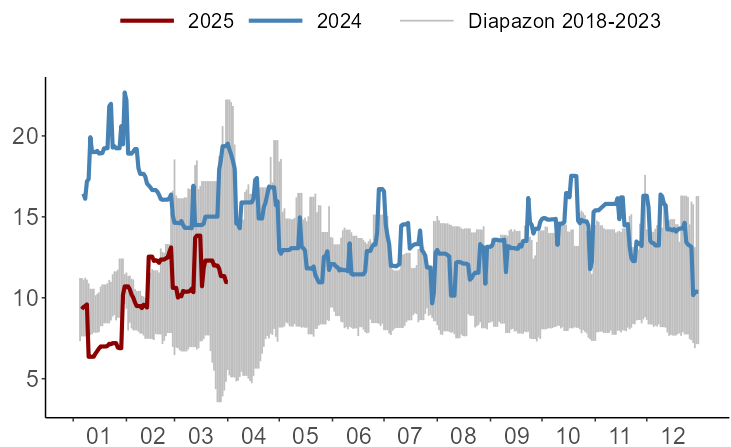
¹⁴ Taylor, Sean J., & Benjamin Letham. "Forecasting at scale." The American Statistician 72.1 (2018): 37-45

¹⁵ $B=[a_1, b_1, \dots, a_N, b_N]$

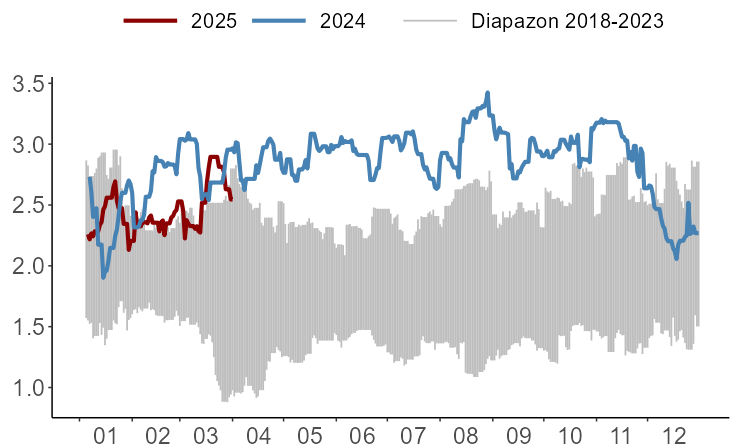
A. Kənd təsərrüfatı, meşə təsərrüfatı və balıqçılıq**B. Mədəniyyət sənayesi****C. Emal sənayesi**

¹⁶ Qrafiklər 21 günlük sürüşkən orta (mövsümi təmizlənmiş) üsulu ilə hesablanmış məlumatlar əsasında hazırlanmışdır. Rəqəmlər gündəlik milyon manatla ifadə olunmuşdur.

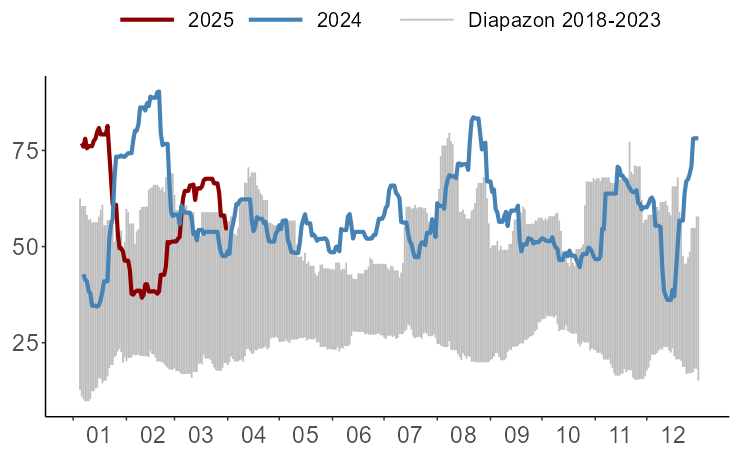
D. Elektrik enerjisi, qaz və buxar istehsalı, bölüşdürülməsi və təchizatı

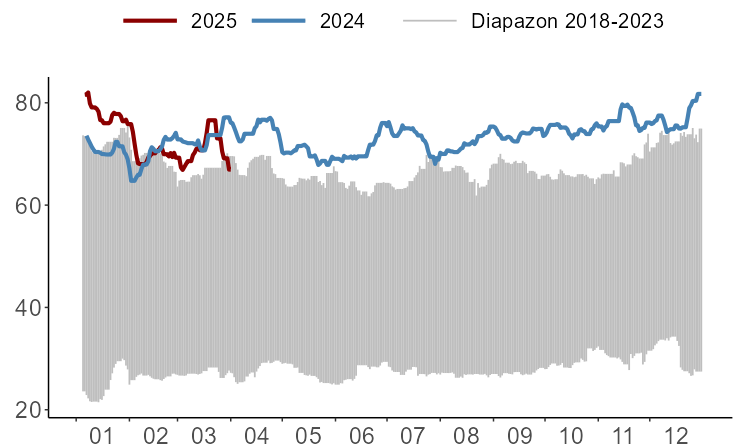
E. Su təchizatı, tullantıların təmizlənməsi və emalı

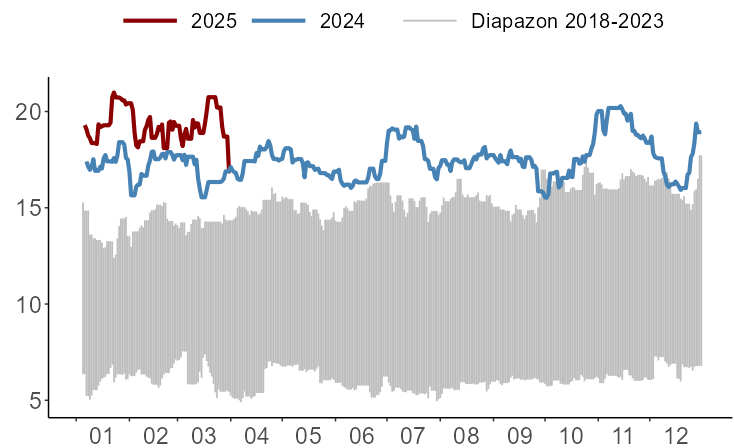
F. Tikinti

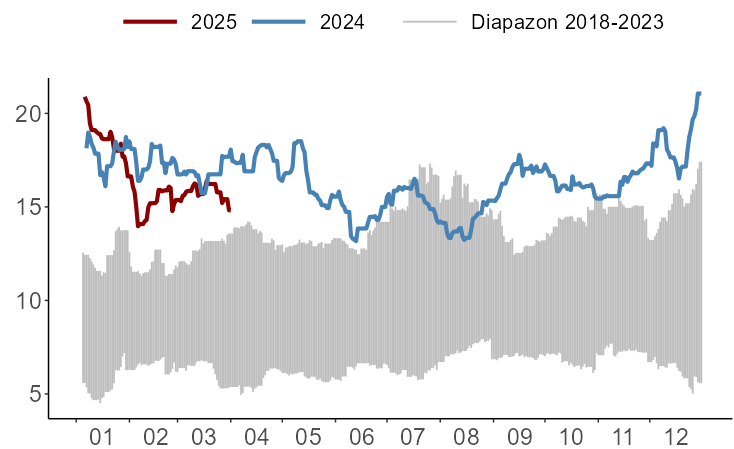
G. Ticarət, nəqliyyat vasitələrinin təmiri

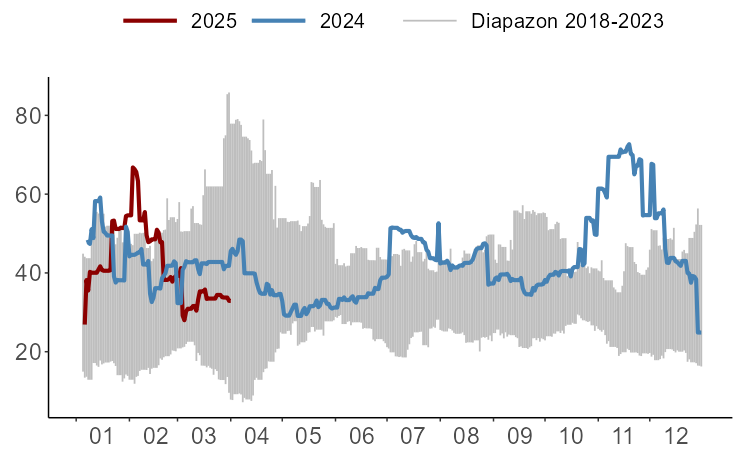
H. Nəqliyyat və anbar təsərrüfatı

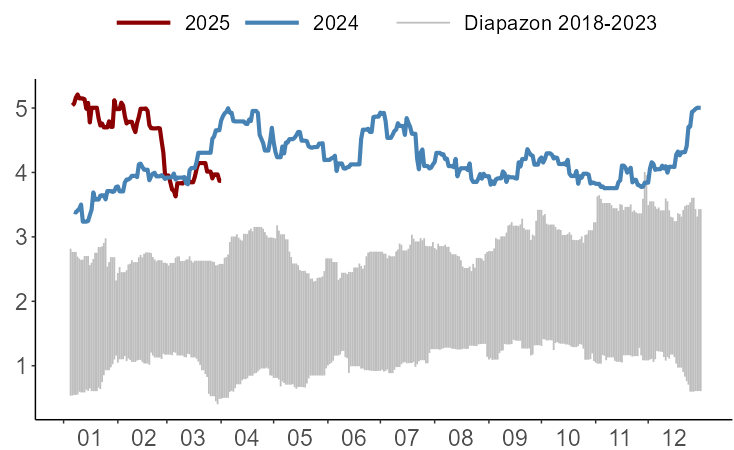
J. İnformasiya və rabitə

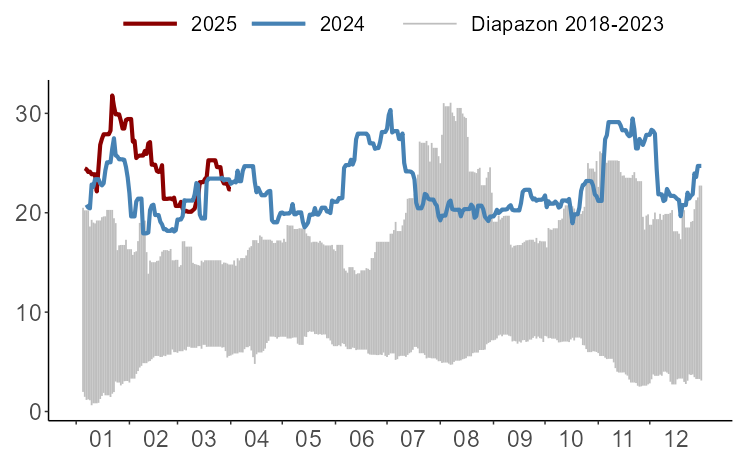
K. Maliyyə və sığorta fəaliyyəti

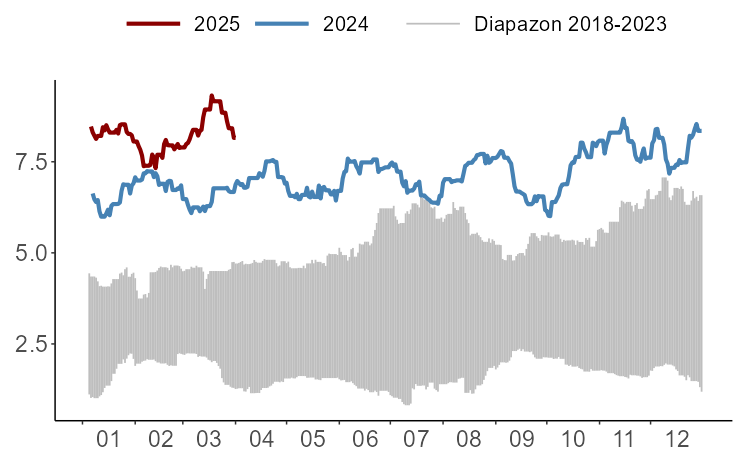
L. Daşınmaz əmlakla əlaqədar əməliyyatlar

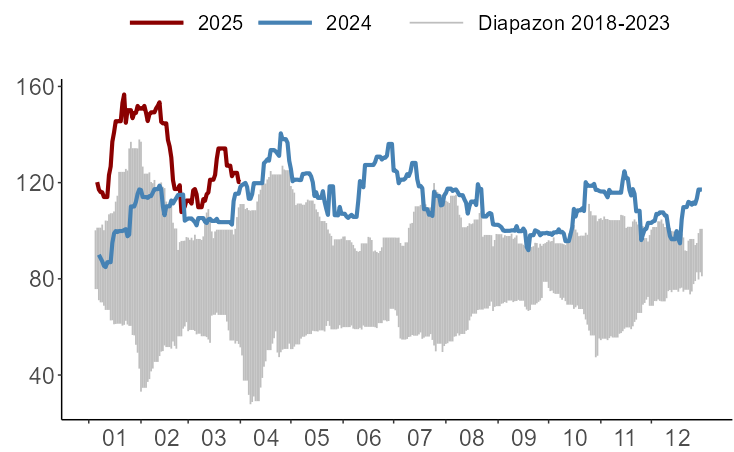
M. Peşə, elmi və texniki fəaliyyət

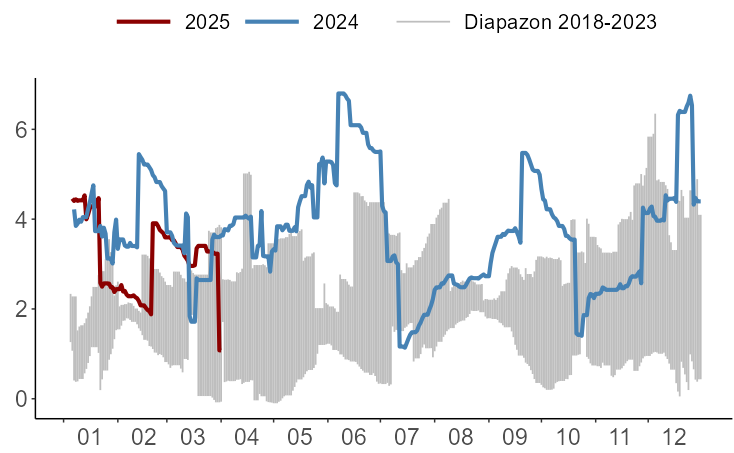
N. İnzibati və yardımçı xidmətlərin göstərilməsi

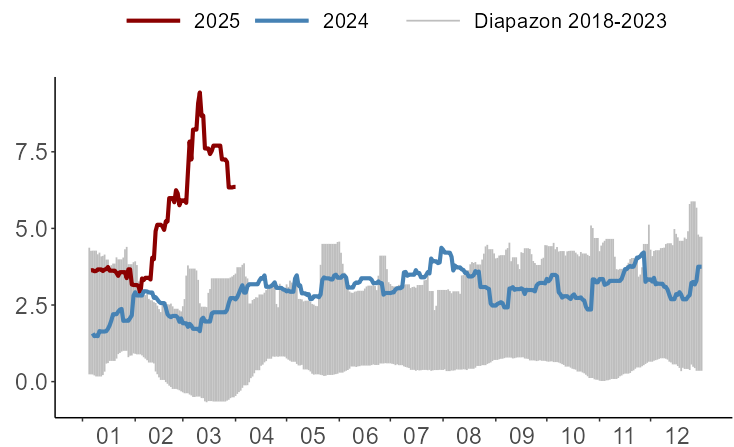
O. Dövlət idarəetməsi və müdafiə, sosial təminat

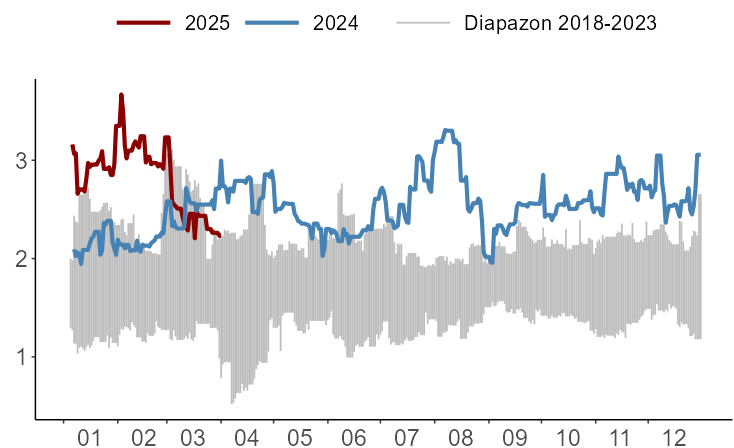
P. Təhsil

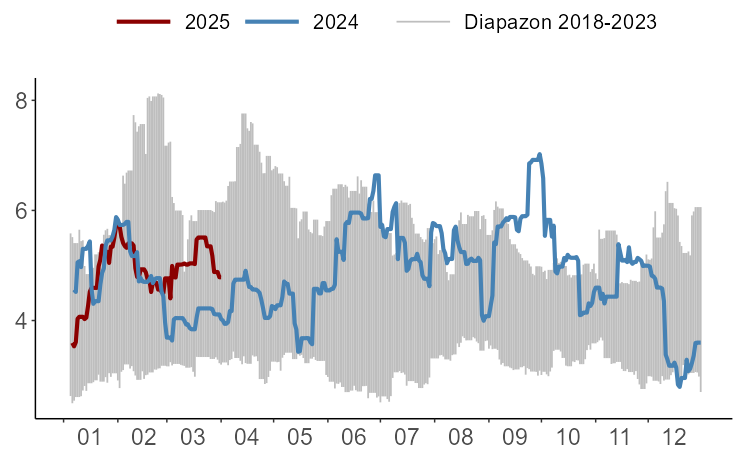
Q. Əhaliyə səhiyyə və sosial xidmətlərin göstərilməsi

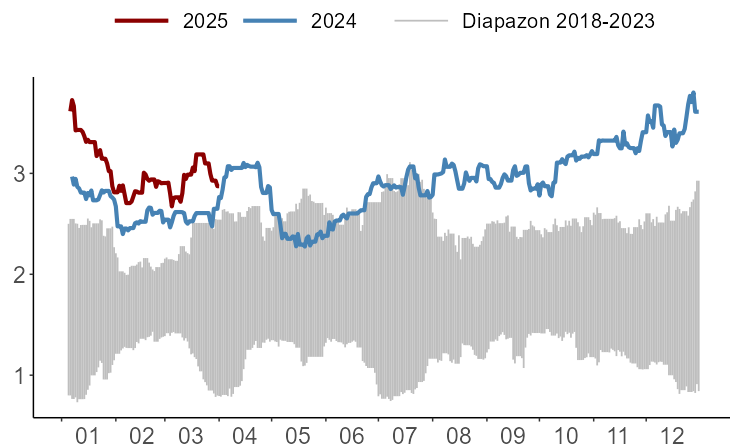
R. İstirahət, əyləncə və incəsənət sahəsində fəaliyyət

S. Digər sahələrdə xidmətlərin göstərilməsi

İ. Turistlərin yerləşdirilməsi və ictimai iaşə

Cədvəl 1. İqtisadi fəaliyyət sahələri üzrə ödəniş daxilolmaları, mln. manat¹⁷

İqtisadi fəaliyyət sahəsi	2025-ci il, I rüb	2024-ci il, I rüb	Dəyişmə, %
Kənd təsərrüfatı	226.2	246.8	9.1
Mədənçıxarma sənayesi	1,378.3	1,660.1	20.4
Emal sənayesi	2,058.9	2,088.3	1.4
Elektrik enerjisi, qaz, buxar təchizatı	1,002.0	693.8	-30.8
Su təchizatı	120.6	105.1	-12.9
Tikinti	3,203.7	2,299.2	-28.2
Topdan və pərakəndə ticarət	3,489.0	3,379.9	-3.1
Nəqliyyat və anbar təsərrüfatı	868.2	995.7	14.7
Yaşayışın təşkili və ictimai iaşə	122.0	140.4	15.1
İnformasiya və rabitə	901.3	812.5	-9.9
Maliyyə və sığorta fəaliyyəti	2,848.5	2,943.8	3.3
Daşınmaz əmlak	216.1	231.7	7.2
Peşə, elmi və texniki fəaliyyət	1,225.0	1,270.6	3.7
İnzibati və yardımçı xidmətlər	341.0	416.9	22.2
Dövlət idarəetməsi və müdafiə	6,973.4	7,930.4	13.7
Təhsil	196.8	197.3	0.3
Səhiyyə və sosial xidmətlər	153.8	346.9	125.5
İstirahət, əyləncə və incəsənət	123.2	144.7	17.5
Digər sahələrdə xidmətlər	220.7	238.6	8.1
Bütün fəaliyyət sahələri	26 248.1	25 778.7	1.8

¹⁷ Fəaliyyət sahəsi müəyyənləşdirilməyən benefisiarlar üzrə ödənişlər cədvəldə əks olunmamışdır.